

Тож, компоненти 1 і 2 складають ядро, оскільки ці семи були виявлені у всіх шести словниках; периферію 1 ряду – компоненти 8, 9, 10 (на основі співпадіння 5 словникових дефініцій); периферію 2 ряду – компоненти 4, 5, 6 (на основі співпадіння 4 словникових дефініцій); периферія 3 ряду – компоненти 3, 7 (на основі співпадіння 3 словникових дефініцій); периферія 4 ряду – 11, 12, 13 (семи, виявлені лише в одному тлумачному словнику). Зрозуміло, що чим вищим є номер периферії компоненту, тим ширшим стає його значення. Це може означати його здатність переходити в іншу терміносистему.

Таким чином, концепт “право” можна розуміти як систему загальнообов’язкових правил поведінки, встановлених державою, що існує у вербалізованому вигляді та у формі зорових та когнітивних моделей у свідомості індивіда.

Література

1. Губаева Т.В. Язык и право. Искусство владения словом в профессиональной юридической деятельности. – М.: Норма, 2004. – 160 с.
2. Карпенко Ю.О. Вступ до мовознавства: Підручник. 2-е вид. – К.; Одеса: Либідь, 1991.-280 с.
3. Лайонз Дж. Лингвистическая семантика: Введение / Пер. с англ. В.В. Морозова и И.Б. Шатуновского; Под общ. ред. И.Б. Шатуновского. – М.: Языки славянской культуры, 2003. – 400с.
4. Марченко М. Н. Курс сравнительного правоведения. – М.: ООО «Городец-издат», 2002. – 1068 с.
5. Межжеріна Г.В. Концепт-поняття “вірність/невірність християнському вченню”: семантика давньоруських лексем XI –XIII ст. // Мовознавство. – 2005. – № 5. – С. 25.
6. Прадід Ю.Ф. Юридична лінгвістика та деякі актуальні проблеми правознавчої науки // Наукові праці Одеської національної академії. – Одеса, 2003. – Т.2 – С. 147-152.
7. Словник 6 – A Dictionary of law. Oxford : OUP, 2003. – 545 p.
8. Словник 2. – New Webster’s Dictionary and Thesaurus of the English Language. – Danbury, CT: Lexicon Publications Inc, 1993. – 1149 p.
9. Словник 1. – Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English. – Oxford:OUP, 1982.
10. Словник 3. – Oxford Advanced Learner’s Encyclopedic Dictionary.- Oxford: OUP, 1994. – 1081 p.
11. Словник 4. – Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English. – Oxford: OUP, 1995. – 1428 p.
12. Словник 5 – Webster’s World Dictionary of American English. – Webster’s New World Cleveland & New York, 1989. – 1574 p.

Статья поступила в редакцию 25.02.2006 г.

□

УДК 811.111 – 26’42

Т. В. Шияєва

ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОГО ПРАВОСЛАВНОГО ДИСКУРСУ

Сучасна гуманітарна наука вивчає дискурс як багатоаспектний феномен, представлений у вигляді особливої соціальної сутності, створений в результаті мовленнєвої діяльності представників певного лінгвокультурного об’єднання. На думку Ю.С.Степанова, це зв’язний текст в сукупності з екстралінгвістичними, соціокультурними, прагматичними, психологічними та іншими факторами; це текст, взятий в аспекті подій, це мовлення, що розглядається як цілеспрямоване соціальне явище, дія, компонент, який бере участь у взаємодії між людьми та механізмах їхньої свідомості [5, с. 44]. До головних ознак дискурсу відносяться його учасники, умови, організація та способи спілкування. Сферою породження дискурсу як «лінгвістики мовлення» [7, с. 80] є усна комунікація.

Однією з найповніших класифікацій дискурсу за критерієм різновидів його функціонування є класифікація Г.Почепцова, в якій він виокремлює теле- і радіо дискурси, газетний, театральний, кіно дискурс, літературний дискурс, дискурс у сфері публік рілейшнз, рекламний дискурс, політичний, релігійний (фідеїстичний) дискурси [1, с. 139].

Темою нашої статті є розгляд англомовного релігійного дискурсу, що функціонує в рамках православної церкви, дослідження його лексичних особливостей, які характеризують учасників та умови комунікації. Вибір цього напрямку дослідження пояснюється тим, що у релігійному, або конфесійному дискурсі, проявляється взаємодія мови, культури та ідеології. Ця його особливість надає можливість аналізувати дискурс з різних боків.

Релігійна комунікація відрізняється від інших типів спілкування. Якщо підрозділяти учасників англомовного православної дискурсу на агентів і клієнтів, як пропонує В. Карасик [3, с. 5], то до перших мають бути віднесені такі особистості як *the Celebrants: bishop, priest, archpriest, patriarch, metropolitan, vicar choral, deacon, archimandrite, acolyte (altar boy), monk, nun* та ін. До других учасників комунікації, поєднаних під гіперонімом *the Communicants*, відносяться ті, хто приймає участь у богослужінні: *catechumen, pilgrim, the faithful, novice, the laity (mirianin)* та ін. Учасники релігійного дискурсу вступають в процес спілкування не випадково, їх об'єднує віра, молитва, участь у богослужінні. Їхні комунікативні ролі не є однаковими. Організоване поклоніння у православній церкві є підпорядкованим певним правилам: священники ведуть за собою мирян під час літургії, вони читають у голос молитви, служать у вівтарі. З іншого боку «літургія» означає суспільне Богослужіння [4, с. 83], спільну корпоративну дію, в якій немає пасивних учасників.

Статус священників православної церкви розкривається через прийняте звернення до них: *Reverend, very Reverend* – до священника, *the Right Reverend, His Grace* – до єпископа, *the Most Reverend, His Eminence, His Beatitude* – до митрополита.

У православному дискурсі присутні такі учасники комунікації як святі православної церкви, наприклад *St. Nicholas the Wonderworker/St. Nicholas the Thaumaturgist, the New-Hieromartyr Joseph of Damaskus, St. John Chrysostom, St. Theophan the Recluse, First Martyr Stephan, St. John the Forerunner, St. Maximus the Confessor* та ін. До них, як і до Бога, звертаються люди (клієнти комунікації) у молитвах.

Особливу роль в практиці православної спілкування відіграє Богоматір, яку в англомовних країнах називають по різному, підкреслюючи цим різноманітність її функцій та характеристик: *Theotokos, His Mother, Our Pure Lady, All-Pure Virgin, the Virgin Mary, the Holy Mary Theotokos, the Unspotted, the Mother of God, His Most Pure Mother* [7].

Номінативне поле релігійного спілкування включає вірних (*the faithful*), оглашених (*catechumens*), невіруючих (*non-believers*). Перехід у православ'я чи отримання духовного звання позначається таким чином: *to baptize, to ordain to the priesthood, to ordain to the diaconate, to convert to orthodoxy, to take a monastic vow*.

До матеріалів релігійного дискурсу відносять усні та письмові тексти. Зафіксовані тексти зібрані у Богослужбових книгах. До них належать: *the Gospel, Apostle, Psalms, Trebnik, Sluzhebnik, Osmoglasnik, Typikon /the Ustav, Irmosy, Saints of the day book*.

Релігійним текстам притаманна висока міра клішованості: вони не породжуються кожен раз як нові словесні витвори, а відтворюються як готові (з незначними варіаціями), які існують у пам'яті соціуму як стійкі знаки із заданими функціями [1, 144]. Типові фрази богослужіння в англомовній літургії: *Master, give the blessing; In peace, let us pray to the Lord; Lord, have mercy; to the ages of ages; To Thee, Peace be with you all; O Lord, Wisdom! Stand aright!*

Більшість православних молитов, які є зразком бесіди з Богом, зафіксовані у письмовій формі. Наприклад, Ісусова молитва (*the Jesus prayer*): *Lord, Jesus Christ, Son of God, have mercy on me, a sinner*.

Усні релігійні тексти пов'язані з невербальною комунікацією. Це, приміром, різні види поклонів (*bowing shallowly (metania) and deeply (full metania), prostrating*), кадіння (*censing*), хресне знамення (*making the sign of the Cross*).

Багато жестів та дій в богослужінні є значущими – диякон дає орачем знак віруючим до молитви і співу: *The deacon lifts his orarion*. Семіотично значущими є певні обмеження в одязі мирян та прихожан, одяг кліру.

The priest wears vestments – sticharion (robe), epitrachelion (stole), girdle, epimanica (cuff) and phelonion (the outer cape) [7].

Sticharion /robe – стихар, довгий одяг, що знаменує чистоту душі, яку повинна мати особа священного сану. *Epitrachelion /stole* – епитрахиль, знаменує благодать, що дається священнику для здійснювання таїнств. *Epimanica /cuff* – поручі, вузькі нарукавники, що нагадують священнику узи на руках Ісуса під час його страждань. *Phelonion /the outer cape* – риза, надягається поверх іншого одягу, довгий широкий одяг без рукавів, нагадує багрянлицю Христа. *Girdle* – пояс, надягається поверх епитрахилі та підризника, знаменує готовність служити Господу. *Mitre* – митра, головний убір єпископа, знаменує собою терновий вінець. *Riasa, monastic dress* – ряса та підрясник, домашній одяг священника.

Місцем для проведення релігійних служб і обрядів є храм. Це місце закріплено тисячолітньою практикою богослужінь. Більшість ритуальних дій проходить в вівтарі (*the sanctuary*). Це східна підвищена частина храму, де знаходиться престол (*the Holy Table, the Proskomide Table, the Altar table, the Preparation Table*). Посеред іконостасу (*iconostasis*) є двері, які називаються Царськими Вратами (*the Royal Gate*), ці двері ведуть із храму в вівтар до престолу.

В наслідок подій, що відбувалися у 20 столітті, православну церкву вже не можна визначати ні географічно, ні демографічно як виключно «східну» церкву. Православні парафії існують майже в усіх англійських країнах (Великобританія, США, Канада, Австралія). У богослужіннях в англійських православних церквах поряд з церковнослов'янською, сербською, румунською та ін. вживається англійська сучасна мова та деякі архаїчні форми середньо-англійського періоду. Це, наприклад, займенники *thy, thou, thee, thyself, thine*, дієслова *art, fillest, shalt, wilt, didst, becamest, wast, hast, dost, givest* та ін.

Вживання застарілих граматичних форм, яких вже немає в сучасному користуванні, формує стиль, надає релігійному дискурсу підвищеного тону, протиставляє його звичайному щоденному спілкуванню. Воно також вказує на те, що православна церква в англійських країнах спрямована у бік архаїзації, на відміну від протестантських конфесій, які дотримуються тенденції осучаснення.

Для позначення усіх учасників богослужіння в релігійному дискурсі найчастіше вживається займенник першої особи множини *“we”*. Займенник *“I”* першої особи однини майже не зустрічається. Його можна почути лише в сповіді гріхів, як особисте каяття. Так як індивідуальний статус людини в релігійному дискурсі позначає покору (*humility*), то характерною рисою поведінки людини в православній сфері комунікації є уникнення займенника першої особи однини.

В англійському православному дискурсі є багато слів, запозичених з російської та грецької мов. Російська мова – це мова Руської Православної Церкви, яка заснувала і поширила православ'я в Америці. Через неї були запозичені слова *skete, staretz, sobornost, raskol, Vladyka* та ін. Грецька мова є мовою Нового Заповіту та богослужіння в більшості східних православних церков. З грецької прийшли такі слова як *akathistus, apocrypha, autocephalous, canon, eucharist, episcopate, diaconate, liturgy, tropar, Typikon, prokeimenon, litany* та ін. Часто запозичення пояснюється в так званому «комплексі паралельного підключення» [2, с. 423], тобто введенні в текст деяких компонентів, що розкривають значення ксеноніма, який позначає

специфічні елементи зовнішніх культур: *Sluzhebnik (priest's Service Book), the 1672 Moscow Trebnik (Euchologion), short melodic patterns (called popevki), the Great Zbornik (collection of prayers and liturgical texts), kathisma (a division or grouping of psalms)*.

Поряд з прямими запозиченнями в англослов'янському православному дискурсі утворюються одиниці з власного мовного матеріалу за прикладом одиниць контактуючої мови (російської). У мові міжкультурного спілкування це виражається в опосередкованому запозиченні. До цього типу відноситься семантичне калькування, тобто надання одиницям однієї мовної системи функцій, які властиві їх іншомовним корелятам, що виражається у копіюванні іншомовних одиниць або елементів граматичної організації тексту при одночасному прагненні залишитися в межах рідної мови. Наприклад: *First Martyr, mental prayer, the new-hieromartyr, the Holy Gifts, the Royal Gate, the Little/Great Entrance, wonder-working icon, the Liturgy of Presanctified Gifts*. Калькування виявляється особливо продуктивним у перекладі назв церков і релігійних свят: *Church of the Holy Transfiguration, Clean Monday, The Holy Trinity Church, Forgiveness Sunday, the Feast of the Elevation of Holy Cross, Holy Annunciation Church*.

В кожній «традиційно православної» країні є спеціальне слово в мові для позначення жінки священика. В американській православної церкві немає загально визначеного терміна, тому в практиці релігійного спілкування вживають запозичення з різномовних православних культур: *Presbytera* (грецька), *Paradiya/ Popadia* (сербська), *Matushka* (російська), *Panimatushka* (українська), *Khouria* (сирійська), *Pani* (карпатсько-руська) [8]. Перенесені в іншу культуру, запозичені слова породжують сплав двох чи декількох культур.

Конфесійна роз'єднаність віруючих змушує уважно ставитися до вибору термінів, навіть у канонічних варіантах релігійних текстів. Показовим у цьому сенсі є переклад слова «соборна (церква)». В англійській мові може вживатися як перекладний варіант *catholic*, так і запозичення *sobornu* або асимілірований прикметник *sobornal*. В Нікео-Константинопольському Символі віри сказано "In one holy, catholic and apostolic church" [9, 22], тобто слово "catholic" зберегло звукову форму грецького «католіке». В інших текстах вживання слів *catholic, catholicity* може визвати асоціації з католицькою церквою, тому вони замінюються на прямі запозичення *sobornal, sobornu*, іноді з комплексом паралельного підключення, де дається синонім *fellowship*. Існування множинних відповідників зумовлюється прагматичним аспектом слів, які не відрізняються семантичними відтінками, але мають різну сферу вживання.

Аналіз окремих одиниць англослов'янського православної спілкування може виявитися корисним для перекладознавства і сприяти формуванню теоретичного уявлення про те, що значення мовних знаків православної дискурсу розкривається лише в контексті того, чи відтворюється колективне богослужіння або має місце індивідуальне звернення до Бога, Богоматері, святих православної церкви. В перспективі подальшого дослідження ми бачимо розглядання комунікативних особливостей «адресант – адресат» православної дискурсу та цільову спрямованість православної молитви, які ще не були предметом глибокого дослідження.

Література

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. – К., 2004. – 344 с.
2. Кабакчи В.В. Практика англоязычной межкультурной коммуникации. – СПб, 2001. – 480 с.
3. Карасик В.И. Проблемы лингвистики текста и дискурса // Языковая личность: проблемы лингвокультурологии и функциональной семантики. Сб. научн. тр. – Волгоград, 1999.
4. Краткий церковный богослужебный словарь. – М., 1997. – 320 с.
5. Степанов Ю.С. Альтернативный мир. Дискурс. Факт и принцип причинности // Язык и культура конца 20 века. – М., Ин-т языкознания РАН, 1995. – С. 35-74.

6. Яворська Г.М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс: Мова, культура, влада // НАН України. Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. — 2000. — 288 с.
7. Athanasios N. Papathanasion. The Language of Church and World. — <http://www.findarticles.com>.
8. Nichola I. Krause. Lots of Titles for Priest's Wife. — <http://www.theologic.com>.
9. The Divine Liturgy of our Father among the Saints Basil the Great. — Diocese of Sourozh, 2000. — 41 p.

Статья поступила в редакцию 17.03.2006 г.

УДК 801'612:811.111

Л. А. Штакина

РИТМИЧЕСКАЯ МНОГОГРАННОСТЬ КАК ИНДИКАТОР КОММУНИКАТИВНОГО ТЕМБРА ДИСКУРСА

Актуальность исследования феномена ритма определяется тем бесспорным фактом, что ритмическая организация речи стала объектом лингвистических исследований, отражающих специфику современной научной парадигмы.

В нашем понимании, своеобразие ритма определяется соотношением устойчивости и изменчивости, закономерно отражающих повторение связей и отношений в пространственно-временном континууме. Поскольку сама сущность языка как формы мысли заключена в членораздельности, постольку всякое мышление состоит в разделении и соединении [2].

Исследуя многоуровневую природу лингвистического ритма, В.В. Потапов трактует его как квазирегулярную повторяемость наиболее частотных для данного хронологического состояния языка и варьирующих под влиянием грамматического строя данного языка ритмических структур, характеризующихся специфической просодической оформленностью в рамках интонационно-смысловых блоков [8].

Поскольку в основе ритма лежит повторяемость, постольку специфика этого феномена заключается в образовании сочетаний элементарных объединений с изменением как информативной емкости, так и протяженности составляющих целого. При этом восприятие — и особенно воздействие — требуют большей различительной способности, поэтому более употребительны не абсолютные повторения, а преимущественно вариативные в том или ином отношении [4, с. 19].

По мнению Г.Н. Гумовской, изучение ритмической структуры текста следует начинать с ритмообразующих свойств естественной речи и приближающегося к ней прозаического высказывания, что позволит проследить весь путь речетворчества — от довербального состояния мысли — до раскрытия ритмической организации речи [3, с. 32].

Исходя из положений о речевой системности и суперсистемности дискурса как организованной иерархии его составляющих, в качестве инвариантной единицы этой суперсистемы рассматривается речевой жанр [6], модель которого обусловлена включенностью в определенную семиотическую сферу и отражает различные способы концептуализации действительности. Как социально типичная форма дискурса жанр является вербализованным ситуативным контекстом со специфической конфигурацией семантических ресурсов, стереотипизацией ментальных образов и определенным уровнем соотношения языковых подсистем, отражающих механизм заложенного в нем ритма, обуславливающего вербально комфортный режим общения и обеспечивающего жанровое равновесие.